

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Kış 2021/ 8-4
<https://doi.org/10.46868/atdd.132>

Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması

Mehmet Erkan Kılıoğlu*
ORCID: 0000-0002-3146-2609

Öz

İsrail'in 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde bir devlet olarak ortaya çıkması ile 20.Yüzyıl Ortadoğu tarihinin en dramatik ve sorunlu safhalarından biri başlamış, bunun sonucunda da 20. Yüzyılın ikinci yarısına gerek bölge gerekse de Dünya siyasetini derinden etkileyen en az 3 büyük savaş sığdırılmıştır. Kendisini tamamen sert bir coğrafyada düşman ülkelerle çevrili bir denizi ortasında tek başına kalmış olarak gören İsrail, etrafındaki bu kuşatmayı kırmak ve rahat bir nefes alabilmek için Ortadoğu ve havalisinde kendisine destek olabilecek devletler arayışına girişmiş, bu amaçla girişimlerde bulunmuştur. İşte bu çalışmada bu girişimler kapsamında 1958 yılında Türkiye ile tesis edilmeye çalışılan antlaşmaya değinilecektir. Anlaşmayı ortaya çıkaran sebepler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Pakt, Süveyş Krizi, Bağdat Paktı, Trident, Eisenhower Doktrini.

Gönderme Tarihi: 09/03/2021

Kabul Tarihi:29/07/2021

---

*Dr.Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Genel Sekreter Yardımcısı, Çanakkale-Türkiye, mehmeterkan@comu.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Kılıoğlu, M. Erkan. "Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması." *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8-3, 2021, ss.1323-1350..

Turkish-Israeli Bilateral Relations and the Agreement of 1958

Mehmet Erkan Kılıoğlu*

ORCID: 0000-0002-3146-2609

Abstract

With emerging of Israeli as a new state on Palestine territories in 1948, one of the most dramatic and problematic phases of 20th Century-Middle East history began and consequently, at least (minimum) three major wars which influenced deeply both region policy and world policy were squeezed into second half of 20th century. Seeing it as being left alone in the middle of a sea surrounded by enemy states in a fully harsh geography, Israeli embarked on a quest for states which could support it in Middle East and its neighbourhood in order to break this siege and to be able to breathe easily, and Israeli made attempts for this purpose. 1958 Turkish-Israeli Mutual Agreement Initiative was one of that attempts trying to broke the siege. In this study we will mention the agreement that was tried to establish with Turkey in 1958 within the scope of these attempts. We will examine causes which create the agreement.

Keywords: Peripheral Pact, Suez Crisis, Baghdad Pact, Trident, Eisenhower Doctrine.

Received Date: 09/03/2021

Accepted Date: 29/07/2021

**Doctor, Çanakkale Onsekiz Mart University Deputy Secretary General, Çanakkale- Turkey, mehmeterkan@comu.edu.tr*

You can refer to this article as follows:

Kılıoğlu, M. Erkan. ‘‘Türkiye-İsrail İlişkileri ve 1958 Antlaşması.’’ *Academic Journal of History and Idea* , 8-3, 2021, pp.1323-1350.

Двусторонние отношения между Турцией и Израилем. Договор 1958 года

Мехмет Эркан Кыллыоглу*

ORCID: 0000-0002-3146-2609

Резюме

С появлением Израиля как государства на Палестинских территориях в 1948 году начался один из самых драматических и проблемных этапов в истории Ближнего Востока двадцатого (XX) века, что привело по крайней мере к трем крупным войнам, которые глубоко повлияли как на региональную, так и на мировую политику в второй половине двадцатого (XX) века. Видя себя одиноким посреди моря, окруженного враждебными странами в совершенно суровой географии, Израиль искал государства которые могли бы поддержать его на Ближнем Востоке и в его окрестностях, и предпринял для этого инициативы чтобы прорвать эту осаду вокруг себя и вздохнуть с облегчением. В этом исследовании в рамках этих инициатив будет упомянуто соглашение, которое пытались заключить с Турцией в 1958 году. Причины соглашения будут изучены.

Ключевые слова: Экологический пакт, Суэцкий кризис, Багдадский пакт, Trident, доктрина Eisenhower.

Получено: 09/03/2021

Принято: 29/07/2021

---

*доктор Чанаккале Онсекиз Март Заместитель генерального секретаря Университета Чанаккале, Турция, mehmeterkan@comu.edu.tr

Ссылка на статью:

Kılıoğlu, M. Erkan. "Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması." *академическая история и мысль*, 8-3, 2021, сс.1323-1350.

“Türkiye’den başka belki de hiçbir devlet Balkanlar’dan başlayıp Anadolu’dan geçen ve Kafkasya’ya (hatta belki de Orta Asya’ya) uzanan İstikrarsızlık Kuşağı’nın ortasında, kısmen izole bir halde oturmasına rağmen, bu kadar doğrudan etkilenmemiştir.”¹

Giriş

Türkiye, İsrail’i ilk tanıyan ülkelerden biridir ve bu kararı uzun yıllar iç ve dış politikada tartışma konusu olmuş, ülkenin içindeki bazı kurumlar, kuruluşlar, hükümetler ve hatta zaman zaman devletin kendisi de İsrail yanlısı olmakla suçlanmıştır. Oysa Türkiye ilk başlarda İsrail’i tanımayı reddetmiştir. Bu yüzden 1947 yılında Türkiye Birleşmiş Milletler’de (BM) İsrail’in tanınmasına muhalefet eden ülkeler grubu içinde yer almıştır. Türkiye’nin bu muhalefetinin o dönemde iki önemli sebebi vardır:

1. İslam Dünyası ile birlikte hareket etme isteği,
2. Siyonizm ve Komünizm’in temelde birbirine benzer ideolojiler olduğu düşüncesi.²

Türkiye’nin tüm muhalefetine rağmen değişen siyasi ortam ve tutumlar ile ortaya çıkan bölge dışı faktörler Türk dış politikasının yönünün belirlenmesinde etkili olmaya başlamıştır. Burada pek bilinmeyen nokta Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletlerinden (ABD) gelen baskı üzerine 1949 yılı Mart ayında İsrail’i tanımak zorunda kalmış olmasıdır.³ İsrail, ABD’nden Türkiye’ye İsrail ile ilişkilerinin geliştirilmesi için baskı yapmasını istemiş ancak bu girişimden hemen sonuç alamamıştır. Çünkü ABD bu girişiminde açık diplomasi ilkelerine uyarsa Arap ülkelerinin tepkisini çekeceğini düşünmüştür. Bu yüzden Türkiye’ye bu konuda yapacağı telkin konusunda ilk başlarda oldukça isteksiz davranmıştır. Ancak İsrail Başbakanı

¹ Joseph M. Codispoti, *Star and Crescent, Turco-Israeli Partnership in a Tough Neighborhood*, Air War College, Maxwell Paper No: 22, Air University, Maxwell Airforce Base, Alabama Ağustos 2000, s. 1.

² J. M. Codispoti, *a.g.e.*, s. 2.

“...Türkler, yeni devletin SSCB ile yaklaşacağına ve Ortadoğu’ya Komünizm’i taşıyacağına inanmıştır.” Amikam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece, Uneasy Relations in the Eastern Mediterranean*, Frank Cass, Londra 1987, s. 44-45; Alan Makovsky, “Israeli-Turkish Relations: A Turkish Periphery Strategy”, *Reluctant Neighbor: Turkey’s Role in the Middle East* içinde (ed. Henry J. Barkey) USIP Press, Washington 1996, s. 160, Ayrıca bkz. Daniel Pipes, “A New Axis: The Emerging Turkish-İsraili Entente”, *National Interest*, Kış 1997-1998, s. 31-38.

³ Philip Robins, *Turkey and Middle East*, Pinter, Londra 1991, s. 75.

“Türkiye, İsrail ile açıktan ilişki yürütmenin Ortadoğu politikasına zarar vereceğini düşünmektedir. Bu aşamada İsrail’in Ankara’daki maslahatgüzarı Moshe Alon, Adnan Menderes’in ikna edilmesi için doğrudan görüşülmesini ve ABD’nin devreye girmesini önermiştir.” Ofra Bengio, *Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, (çev. Filiz Kaynak Dişkaya), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2009, s. 63.

David Ben Gurion doğrudan devreye girmesi üzerine Türkiye ile İsrail arasında bir ittifak anlaşma tesisi için ABD harekete geçmek durumunda kalmıştır.⁴

Türkiye İsrail'i 28 Mart 1949'da resmen tanımıştır. Tanıma kararını takiben 9 Mart 1950'de iki ülke arasında diplomatik ilişki de tesis edilmiştir.⁵1952'de ise iki ülke karşılıklı olarak Büyükelçi ataması yapmışlardır.⁶ O dönemde Arap Dünyası açısından Türkiye'nin İsrail'i tanınması kendi çıkarlarına doğrudan bir tehdit iken bu hareket Türkiye açısından Batı'ya yaklaşma için atılan bir adımdan başka bir şey değildir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere İsrail'le ilk resmi ilişki 1950'de Adnan Menderes döneminde başlamıştır. Adnan Menderes dış politikada haleflerinden farklı düşünmektedir, Ortadoğu'daki mevcut statükoyu bozmayı amaçladığı için bölgesel aktörlerle olan ilişkileri geliştirmede stratejik açıdan yarar görmüştür.⁷ Bu kapsamda Arap ülkelerinden gelen Türkiye'nin İsrail'i tanıma kararını desteklemek ve savunabilmek için BM'nin tanıma kararını dayanak göstermiştir. Ayrıca bu kararın ülkenin Batılılaşma süreci ve serüvenini, Avrupa'ya entegrasyonu ve kabulüne olumlu bir katkı yapacağı ve hızlandıracağını düşünülmüş, bu yüzden de ülke içinde tanıma kararını olumlu bir gelişme olarak gören ve savunan kişi ve gruplar oluşmuştur.⁸

İşte bu çalışmada iki ülkeyi yakınlaşmaya iten sebepler tartışılacaktır. Bilindiği üzere Türkiye ilk başlarda İsrail'le ilişki tesisinde mesafeli davranmış ancak daha sonra bu tutumunda ciddi bir politika değişikliğine gitmiştir. Türkiye'nin 1950'li yılların sonlarında cereyan eden bu tavır ve tutum değişikliğinin sebepleri nelerdir, Türkiye bu politika değişikliğinde haklı mıdır, Arap Dünyası'nın sinik tutumunun bu politika değişikliğinde etkisi nedir, soruları bu çalışmada üzerinde durulacak ve cevapları aranacak olan konulardır. Çalışmanın da omurgasını bu sorular oluşturmaktadır.

Çalışma, Giriş bölümü, İki ülkeyi birbirine yakınlaştıran sebeplerin incelendiği bölüm, 1958 tarihli Çevresel Pakt'ın incelendiği kısım ve Sonuç bölümü dâhil olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmayı destekleyecek literatür taraması için dönemin ve anlaşmanın tahlil edildiği Türkçe ve İngilizce kaynaklara, İsraili, Türk ve diğer

⁴ O. Bengio, *a.g.e.* , 68-69.

⁵ Malik Mufti, "From Swamp to Backyard: The Middle East in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Enters the 21st. Century* içinde (ed. Robert O. Friedman), Florida University Press, Florida 2002, s. 85.

⁶ "İsrail'in ilk Türkiye Büyükelçisi Maurice Fisher idi." J. M. Codispoti, *a.g.e.* , s. 3.

⁷ M. Mufti, *a.g.m.* , s. 85.

⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Altumur Kılıç, *Turkey and the World*, Public Affairs Press, Washington 1959.

araştırmacıların çalışmalarına bakılmıştır. Ancak iki ülke ilişkilerindeki kısmi gizlilik sebebiyle, aynen 90'lı yıllarda imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması örneğinde olduğu gibi, bu konuda da açık ve detaylı kaynaklara ulaşmak zor olmaktadır. Bu da araştırma kısıtlarından biri olarak karşımıza çıkmakta ve çalışmada derinleşmeyi zaman zaman zorlaştırmaktadır. Çalışma ile alana sağlaması beklenen katkı yeni kaynakların da ortaya çıkması sonucunda konunun daha detaylı inceleyerek Siyasi Tarih alanında kaynak yaratmak ve iki ülke ilişkileri üzerine yapılacak çalışmalarda ortaya konacak objektif değerlendirmeler için gereken bilimsel zemini güçlendirmektir.

1. Anlaşma Öncesinde İki Ülkeyi Birbirine Yakınlaştıran Sebepler

Türkiye ve İsrail'i Ortadoğu'da birbirine yakınlaştıran bir dizi olay ve sebep vardır. Bu olayların bir sonucu olarak iki ülke 1958'deki işbirliği anlaşmasını imzalama ve Ortadoğu'daki olaylarda birlikte hareket edeceklerini duyurma ihtiyacı duymuşlardır. Bu olaylardan ilki 1956 Süveyş Krizi'dir.

1956 Süveyş Krizi'nin ortaya çıkışı ve gelişimi kısaca şöyledir: 1950'li yıllarda ABD Mısır'ın Ortadoğu'da izlemeye başladığı politikalarından duyduğu rahatsızlık yüzünden ülkenin Nil Nehri üzerinde yapılmayı planladığı Asvan Barajı'nın finansmanı için vaat ettiği yardımı yapmaktan vazgeçtiğini açıklamıştır. Bunun üzerine, hem ihtiyaç duyulan kaynağı sağlamak hem de izlediği popülist politikalarla da olsa ABD ve Batı Dünyasını baskı altına alabilmek için Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır 26 Temmuz 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etmiştir. Mısır'ın bu kararı ile ortaya çıkan kriz üzerine ABD, İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirmesinin ortaya çıkardığı durumun tartışılması ve çözüme ulaştırılması için 16 Ağustos 1956 tarihinde Londra'da uluslararası bir konferans toplanması çağrısında bulunmuşlardır. Konferansa davet edilen ülkelere Mısır ile Yunanistan, bu toplantıyı düzenleyenlerin sorunun haline ilişkin tekliflerinin Mısır'ın bağımsızlık ve egemenlik haklarını ihlal ettiğini öne sürerek toplantıya katılmayı reddetmişlerdir. Toplantıya davet edilen devletlerden olan Sovyetler Birliği (SSCB), Hindistan, Endonezya ve Seylan ise, Batı yanlısı 18 ülkenin kabul ettiği, Süveyş Kanalı'nın yönetiminin uluslararası bir kuruluşa bırakılması teklifini reddetmişlerdir.⁹ Bunun üzerine 19-21 Eylül 1956 tarihleri arasında, Süveyş Kanalı'nın yönetiminin uluslararası bir kuruluşa bırakılması teklifine olumlu cevap veren 18 ülkenin katıldığı İkinci Londra Konferansı

⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989, s. 640-641.

düzenlenmiştir. Yapılan ikinci toplantı sonucunda “Süveyş Kanalı Kullananlar Birliği” adında bir örgüt kurulmasına karar verilmiştir. Bu esnada Süveyş Kanalı ile ilgili durumdan memnun olmayan İngiltere ve Fransa ise Kanalı yönetimini geri almak için askeri bir harekât için görüşmelere başlamışlardır. Görüşmeler sonucunda hazırlanan harekât planına İsrail’de dâhil edilmesini kararlaştırılmış, bu karar İsrail tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁰ Süveyş Kanalı bölgesini işgal harekâtı 29 Ekim 1956’da İsrail’in Mısır’a saldırısı ile başlamıştır. Çatışmaların başlaması ve İsrail’in Sina yarımadasına ilerlemesinden sonra, görünürde durumu çözüme ulaştırmak ve Kanaldaki seyrüsefer güvenliğini sağlamak isteyen İngiltere ve Fransa çatışan taraflara nota vermiş ve her iki tarafın da Kanalı kıyısından güvenli sayılacak bir mesafeye kadar geri çekilmelerini talep etmişlerdir. Tüm bu yaşananlar hazırlanan müdahale planının bir parçasıdır. Plan gereğince İsrail talebi kabul etmiş, Mısır ise saldırıya uğrayan taraf olduğu için bu talebi kabul etmemiştir. Bunun üzerine İngiltere-Fransa ikilisi önce Mısır’a ultimatö vermişler daha sonra da Kanal bölgesine müdahale etmişlerdir. Ancak harekât askeri olarak planlandığı gibi gitmiş olsa da, diplomatik alanda olaylar beklendiği şekilde gelişmemiştir. SSCB ve ABD Ortadoğu’daki gerginliğinin artmasını istememişler, bu yüzden İngiltere ve Fransa’yı durdurmuşlardır. Bu müdahale sonucundaysa plan başarısız olmuştur.¹¹ Askeri açıdan yenilen ama kendisi siyaseten ayakta kalan Nasır gerek iç gerekse de dış politikadaki konumunu daha da güçlendirmiş ve milli kahraman ilan edilmiştir.

Süveyş Krizi ve sonrasında Ortadoğu’da meydana gelen gelişmeler Türkiye ve İsrail’i birbirine daha da yaklaştırmıştır. Mısır, Suriye ve Irak’ta 1957 ve 1958’de meydana gelen gelişmeler, Mısır lideri Nasır’ın güçlenen Arap milliyetçiliğini temel alan dış politikası, Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’da etkisini artırma girişimleri ve bu kapsamda Batı ve sömürge karşıtı blokta yer alan Arap ülkelerine yakınlaşma çabası kendilerini Ortadoğu bölgesinde yalnız hisseden Türkiye ve İsrail’i kaygılandırmaya başlamıştır.¹² SSCB’nin Ortadoğu’daki etkini artırma isteğinin bir sonucu olarak Suriye gibi istikrarsız ülkelerin komünist bir rejime dönüşme ihtimali yüzünden, bu tehlikeli gidişata dur deme ihtiyacı duyan

¹⁰ Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2018, s. 424.

¹¹ F. Sönmezöğlu, *a.g.e.*, s. 641.

¹² Çağrı Erhan, “Hilal ve Sion Yıldızı Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü ve Bugününe Kısa Bir Bakış”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. 21, S. 202, Ağustos-Eylül 1997, s. 34. Ayrıca bkz. Arda Baş, “1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 2018, s. 19-20.

ABD, Sovyetler’i frenlemek için Eisenhower Doktrini’ni ilan etme yoluna gitmiş ve Sovyet etkisini çevrelemeye çalışmıştır.

Süveyş Krizi’nin bir an önce sonlandırılması için BM’de etkin bir rol oynayan ve Arap devletlerinin emperyalist güçler karşısındaki koruyucusu izlenimini zihinlere yerleştirmeye çalışan SSCB’nin bölgedeki etkisinin daha da artması ihtimali ABD’i endişelendirmiştir. Öte yandan, Süveyş Krizi’yle Arap dünyasının büyük tepkisini çeken İngiltere’nin bölgedeki gücünü yitirmesi, ABD’yi Ortadoğu’ya daha fazla müdahil olmaya yöneltmiştir. Bu yüzden dönemin ABD Başkanı Eisenhower ve Dışişleri Bakanı John F. Dulles’in beraber hazırladıkları Yeni Bakış Stratejisi’nin amaçları arasında, Kuzey Kuşağı¹³ ve Bağdat Paktı ile Sovyetlerin çevrenmesi Ortadoğu’ya müdahale imkânının ortadan kaldırılması da vardır. Alınan tüm önlemlere rağmen Sovyetler Birliği’nin başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap devletlerinin büyük bir kısmı ile ilişkilerini geliştirmesi Washington’da hayal kırıklığına sebep olmuştur.¹⁴ Bu durumda ABD’nin önünde iki seçenek vardır:

1. Ortadoğu bölgesindeki ülkelerinin ekonomik sıkıntılarının giderilmesine yardımcı olmak

2. ikincisi ise ikili ve çok taraflı münasebetler yoluyla bölge ülkelerine, Komünizm’in hegemonyasının nelere sebep olacağını anlatmak.

Bu sayılan noktaları göz önünde tutarak hareket eden ABD Başkanı Eisenhower, 5 Ocak 1957’de kongreye gönderdiği ve daha sonra Eisenhower Doktrini adıyla anılacak olan mesajında bütün bu konulara açıklamaya getirmiş ve Kongre’den aşağıda belirtilen hususlarda kendisine yetki vermesini talep etmiştir. Bu konular sırasıyla:

- 1- Bağımsızlıklarının korunması için kalkınma çabası içine giren Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardımda bulunmak.
- 2- Ekonomik yardıma ek olarak talep eden ülkelere askeri yardımda da bulunmak.
- 2- Bu ülkelerin talep gelmesi şartıyla, “milletlerarası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında” Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılmasına izin vermek.¹⁵

¹³ “Kuzey Kuşağı kavramı ile o dönemde Sovyetler Birliği ile Ortadoğu arasında kalan ülkeler tarif edilmektedir.” Bürkan Serbest, “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 3, 2006, s. 402.

¹⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, C. I, 17. Baskı, İstanbul 2012, s. 564.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul 2012, s. 609-610.

Eisenhower'ın bu teklifi, ABD Kongresinde görüşüldükten sonra, 9 Mart 1957'de kabul edilmiştir. Akabinde Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail, ABD'nin bu kararından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. ABD'nin açıklamalarına Ortadoğu'da ilk olumsuz tepki Mısır'dan gelmiştir. Mısır'ı Suriye takip etmiştir. Bu iki devleti de Batı Blokuna yakın olmalarına rağmen Ürdün ve Suudi Arabistan izlemiştir. Ancak Suudi Arabistan daha sonra, yapılan telkinleri göz önüne alarak tutumunu değiştirmiş Eisenhower Doktrininin ilanını Ortadoğu'da barış ve istikrarın tesisi için iyi ve olumlu bir gelişme olarak gördüğünü ifade etmiştir.¹⁶ Sovyetler Birliği ise ABD'nin bu yeni yaklaşımından hiç de memnun olmamış, Mısır ve Suriye ile birlikte Eisenhower Doktrini'nin ABD'nin Ortadoğu ülkelerinin içişlerine doğrudan bir müdahale girişimi ve Siyonizm tarafından desteklenen emperyalist bir manevra olduğunu ifade etmiştir. Nasır ise konu ile ilgili yaptığı açıklamada Eisenhower Doktrini'nin hedefinin Arap milliyetçiliği olduğu ve buna karşı hazırlanmış bir plan olduğunu iddia etmiştir. Yine Sovyetler Birliği yetkilileri konu ile ilgili olarak yaptıkları açıklamalarda Eisenhower Doktrini'nin Amerikan tekelci sermayesinin ve askeri çevrelerinin Ortadoğu ülkelerinin iç işlerine kaba bir müdahalesi olduğunu ve bu doktrinin uygulanması halinde Ortadoğu'daki mevcut durumun ve istikrarın tehlikeye gireceğini uyarısını yapmışlardır.¹⁷

Eisenhower Doktrini'nin ilanından sonra SSCB bu durumu kendisine bir fırsat haline getirmeye çalışmış ve Ortadoğu'da Suriye ve Mısır gibi Eisenhower Doktrini'ne destek vermeyen ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Taraflar arasındaki bu ilişkiden en büyük rahatsızlığı ise güneyinde Sovyet yanlısı bir rejim görmek istemeyen Türkiye duymuştur. Türkiye bu dönemde, Batılı ülkelerin desteğini de aldıktan sonra, Suriye'de komünist bir darbe olması ihtimaline karşı askeri açıdan hazırlanmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu hazırlıkları üzerine Türkiye ve Suriye arasındaki gerginlik 1957 yılı Ekim ayında krize dönüşmüştür.¹⁸ ABD'nin Türkiye-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesinde zamanlama konusundaki çekincelerine rağmen İsrail harekete geçme kararı almıştır çünkü Türkiye'yi iki ülke arasında bir ittifaka ikna etmek için beklediği fırsatı yakaladığını düşünmüş ve bu fırsatı kaçırmak istememiştir. Bu yüzden Türkiye ile Suriye arasında 1957 yılı sonbaharında patlak veren kriz esnasında İsrail, Türkiye ile güvenlik ve işbirliği

¹⁶ Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s. 568.

¹⁷ A. Baş, a.g.m. , s. 20.

¹⁸ A. Baş, a.g.m. , s. 20.

konularını kapsayan bir anlaşma yapmak için ikna çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 11 Eylül 1957’de İsrail Dışişleri Bakanı’nın özel danışmanı Reuven Shiloah Çevresel İttifak stratejisini İsrail yönetiminin yeniden gündemine taşımıştır.¹⁹

Türkiye’yi kendi yanına çekmek için ortaya çıkan bu fırsatı kaçırmak istemeyen İsrail bu süreçte Türkiye’nin, Suriye sınırına yaptığı askeri sevkiyatı arttırmasını teşvik etmek ve taraflar arasındaki gerginliği daha da tırmandırmak için, İsrail Haberalma Servisi aracılığıyla Suriye’nin Türkiye sınırına asker yığdığına dair bilgileri Türkiye’yle paylaşmıştır. Manipülatif bilgiler ve abartılı haberlerin de içinde bulunduğu bu bilgi paylaşımının amacı Türkiye’yi yönlendirmek ve Suriye’ye karşı kışkırtmaktır. Ancak Türkiye’nin kendi istihbarat örgütleri tarafından yapılan çalışmalar bu haberlerin doğru olmadığını göstermiş ve kriz Sovyetler Birliği’nden gelen tehditlerin de etkisiyle, çatışmaya dönüşmeden sonlandırılmıştır.²⁰ Her ne kadar sıcak çatışmaya dönüşmese de Suriye Krizi, Arap Dünyası tarafından zorlama bir şekilde, Türkiye ile İsrail’in içinde olduğu, Arap devletlerine karşı bir emperyalist bir komplo olarak lanse edilmeye çalışılmıştır. Kriz sırasında doğan ihtiyaç üzerine Türkiye ve İsrail, Süveyş Krizi sonrası zayıflayan istihbarat paylaşımlarını arttırmışlardır.²¹

Suriye ile Türkiye arasındaki gerginliğin sona ermesini takiben, krizin ortaya çıkardığı siyasi ortamı kendisi için fırsata çevirmek isteyen Mısır lideri Cemal Abdünnasır bir süredir üzerinde fikir yürüttüğü Mısır ve Suriye’nin federal bir devlet olarak tek bir çatı altında bir araya gelmesi teklifini gündeme getirmiştir.²² Nasır’ın kendini popüler imajını daha da güçlendirmek adına ortaya attığı bu projesinin Suriye tarafından kabul görmesi sonrasında kurulan ancak fazla uzun ömürlü olmayan Birleşik Arap Cumhuriyeti Türkiye’nin Arap dünyasına karşı duyduğu güvensizliği daha da arttırmıştır.²³ Bu güvensizliğinin sebebini bir örnekle açıklamak gerekirse: gerek Osmanlı Devleti’nin dağılması sürecinde ortaya çıkan olumsuz imaj, gerekse de o dönemde Türkiye gündemini ciddi manada meşgul etmeye

¹⁹ A. Baş, a.g.m. , s. 23.

²⁰ A. Baş, a.g.m. , s. 20.

²¹ “Süveyş Krizi esnasında dibe vuran Türkiye İsrail ilişkilerinin normalleşmesi için yapılan çalışmalar 1957 yılının ilk aylarından itibaren hız kazanmıştır.” A. Baş, a.g.m. , s. 22.

²² Donald Neff, *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East in 1956*, Amana Books, Vermont 1988, s. 108.

²³ “Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kuruluşunu Orta Doğu’daki Batı yanlısı monarşiler, İsrail ve Türkiye tarafından Arapların gücünü, özellikle de Nasır’ın etkisini arttıracığından dolayı, şüphe ile karşılanmıştır.” Monte Palmer, “The United Arab Republic An Assessment of its Failure”, *Middle East Journal*, C. 20, S.1, Kış 1966, s.60.

başlayan Kıbrıs Sorunu'nun çözümü ile ilgili olarak Türkiye'nin girişimlerine karşı takınılan olumsuz tutum ve Türkiye'nin Bağdat Paktı'ndan müttefikleri olan Irak'ın dahi Birleşmiş Milletler'deki görüşmelerde Yunan tezini desteklemesi büyük bir hayal kırıklığı ve öfkeye sebep olmuştur. 12 Aralık 1957'de Kıbrıs konusunda BM'de yapılan oylamada Irak ve Arap ülkelerinin Türkiye aleyhinde oy kullanması da durumu daha da kötüleştirmiştir. Tüm bu yaşananlar ise Türkiye yönetimini Araplara ve Ortadoğu'ya yönelik politikasını gözden geçirmesi konusunda ikna etmiştir.²⁴

Bu dönemde Türkiye'yi İsrail'le işbirliğine gitmeye mecbur bırakan bir diğer olay da Irak'ta Batı yanlısı Nuri Said Paşa iktidarının bir darbe ile devrilmesi ve ülkedeki monarşinin yıkılması olmuştur.²⁵ Bu darbe sonucunda Türkiye Ortadoğu'daki en önemli Arap müttefikini kaybetmiştir. Irak'taki darbe ile iktidarı ele geçiren General Kasım'ın Sovyet yanlısı tutumu ve söylemi de Türkiye'deki Sovyetler Birliği tarafından kuşatılmakta olduğu algısı ve endişesini güçlendirmiştir. Türkiye, bu nedenle Ortadoğu'da Irak'tan boşalan yeri doldurmak için yeni bir müttefik/ittifak arayışlarına girmiştir. Türkiye'nin bu müttefik arayışı onu uzun zamandır kendisi ile ittifak kurma isteğini belirten İsrail ile yakınlaşmaya itmıştır.²⁶ Irak'ta olanlardan sonra, Türkiye ve İsrail, Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan'da Nasır'ın ve Sovyetler Birliği'nin etkisini arttırmak için yaptığı girişimleri daha dikkatli izlemeye başlamışlardır. Düşmanları ortak olan bu Batı taraftarı iki ülke, şartlarında dayatması sebebiyle, ilişkilerini daha uyumlu hale getirme kararı almışlardır.²⁷ Bu sayılan sebeplere ek olarak Bağdat Paktı'nın üyelerinden birisi olan İran'ın İsrail'le yakınlaşması da ikili ilişkilerin gelişmesini hızlandıran bir diğer önemli etken olacaktır. Bu yüzden İsrail-İran yakınlaşması Çevresel Pakt konusunda Türkiye'nin İsrail'le işbirliğini kabul etmesinde oldukça etkili olmuştur.²⁸

²⁴ O. Bengio, *a.g.e.* , s. 65-66.

²⁵ A. Baş, *a.g.m.* , s. 21.

"İsrail'in Türkiye ile anlaşma yapma girişimlerinden somut sonuçlar alması, ancak Irak'ta 14 Temmuz 1958'de meydana gelen darbe ile Nuri Said'in iktidardan düşürülerek Bağdat Paktı'nın etkisiz hale gelmesi ile mümkün olmuştur. Irak'ta Nuri Said Paşa iktidarı ve monarşinin sona ermesine neden olan darbe, Türkiye'nin Orta Doğu'da önemli bir müttefikini kaybetmesine de neden olmuştur. Darbe sonrasında Irak'ta General Kasım önderliğinde Batı karşıtı bir rejim kurulmuştur. Bu darbe yüzünden Türkiye, Ortadoğu'da önemli bir müttefikini kaybetmekle kalmamış aynı zamanda Nasır'ın Arap Milliyetçiliği hareketi karşısında bölgedeki önemli bir denge unsurunu da kaybetmiştir. Nasır taraftarlarının Nuri Said'i devirdikten sonra Ürdün ve Lübnan'da harekete geçme ihtimali ise Türkiye için tam bir kâbus olmuştur. Bu durumun hem Türkiye hem de İsrail'in bölgedeki güvenliğini olumsuz etkileyeceği açıktır." A. Baş, *a.g.m.* , s. 28.

²⁶ Gencer Özcan, *Türkiye İsrail ilişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, İstanbul 2005, s. 21.

²⁷ A. Nachmani, *a.g.e.* , s.69-70.

²⁸ A. Baş, *a.g.m.* , s. 26.

2. Türk-İsrail Çevresel Paktı (1958)

“Devamlı dostluklar ve düşmanlıklar yoktur, sadece devamlı menfaatler vardır.” Winston Churchill

1958 yılı yazında Türkiye ve İsrail diplomatik, askeri ve enformasyon işbirliği konusunda bir ittifak için görüşmelerde bulunmaya başlamışlardır. Siyasi açıdan Türkiye-İsrail ilişkileri başlangıçta oldukça gizli yürütülmüştür. Çünkü Arap Dünyası'nın tepkisi ve ülke içindeki muhalefetten çekinen Türkiye düşük profilli bir ilişki izlenmesinde ısrarcı olmuştur. Aslında taraflar arasındaki ilk ilişki tesisi, gizlilik ilkesine azami derecede uyularak, Türkiye ile İsrail arasındaki güvenlik işbirliği, istihbarat paylaşımı şeklinde 1952 yılında olmuştur.²⁹ İsrail bu gizli ilişkiyi bir ittifak anlaşmasına dönüştürmeyi istemiştir çünkü uzun zamandır Türkiye, İran ve Etiyopya içine alan ve ana amacı kendine hasım Arap ülkelerini dengelemek olan çevresel bir strateji geliştirmeye çalışmaktadır. Ortak tehditler ve çıkarlar İsrail ve Türkiye'yi İran, Etiyopya ve Sudan'daki Hıristiyan bölgeleri ile çevresel bir pakt oluşturmaya itmiştir. Pakt; diplomasi, güvenlik,³⁰ siyaset, bilim ve istihbarat alanlarında işbirliğine gidilmesini öngörmüştür.³¹ Ancak işbirliği konuları sadece askeri ve siyasi alanla sınırlı değildir, anlaşma kapsamında ticari konulara da değinilmiştir. Bu yüzden ittifakın kapsamına Ticaret ve Bilimsel Araştırma konularına da dâhil, bu sayede de güvenlik yanı gizlenmeye de çalışılmıştır. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bu paktta “Çevresel Pakt (*Peripheral Pact*)” adı verilmiştir. Bilindiği üzere Türkiye, 1952 yılında NATO'ya katılmıştır. Sovyet tehdidi yüzünden Türkiye'nin izlediği bu yol o dönemde Ortadoğu'daki Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinde kısmi rahatsızlığa sebep olmuştur. Bu memnuniyetsizliğe rağmen dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in ilk tercihi hâlihazırdaki şartlar altında İsrail'le değil de Arap Dünyası ile yakınlaşmak olmuştur. Menderes Türkiye'nin bu girişiminin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek isteyen ABD nazarında önemini arttıracığını da düşünmüştür. Bu yüzden Menderes İsrail'den gelen ikili

²⁹ J. M. Codispoti, *a.g.e.* , s. 2.

³⁰ “İsrail askeri yetkilileri tarafından ‘Mervaka’ kod adı ile tanımlanan Türkiye ile özel askeri ilişkiler bu anlaşma ile başlamıştır. Anlaşma kapsamında taraflar altı ayda bir düzenli toplantılar yapılması kararı alınmıştır. Yapılan bu toplantılara durumun hassasiyetine göre askeri istihbaratın başı, hatta Genelkurmay Başkanları dahi katılmıştır. Bu toplantılarda bölge ülkeleriyle ilgili bazı askeri planlamalar da yapılmıştır.” O. Bengio, *a.g.e.* , s. 52.

³¹ J. M. Codispoti, *a.g.e.* , s. 6.

ilişkileri geliştirme tekliflerini s¼rekli olarak reddetmiştir. Bunun yerine 1955 yılında İngiltere, Irak ve Pakistan'la birlikte Bağdat Paktı'nın kuruluşuna imza atmıştır. Ancak özellikle 1955-1958 yılları arasında Arap D¼nyası ile yaşanan anlaşmazlıklar Türkiye'nin Arap D¼nyası'na olan bu olumlu bakışı ve yaklaşımını sorgulamasını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda ise Türkiye 1958'de dış politika y¼nelimini değiştirmiş ve g¼venliđini sağlamak i¼in aynı yıl İsrail'le ¼evresel Pakt adı altında gizli işbirliğine gitmiştir.³²

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, d¼nemin İsrail Başbakanı David Ben-Gurion tarafından “¼evresel Pakt” olarak adlandırılan Türkiye-İsrail İikili Anlaşması veya ¼evre İttifakı, yukarıda da ifade edildiği üzere, 1958 yılında resmen imzalanmıştır. Ancak bu anlaşmanın ortaya çıkmasını İsrail tarafından y¼r¼t¼len 10 yıllık kesintisiz bir ¼alıřma/ikna girişimi sağlamıştır.³³ Türkiye ile hasım Arap devletlerini dengelemek adına bir ittifaka gidilmesi konusunu İsrail Parlamentosu'nda (*Knesset*) ilk defa tartışmaya a¼an Knesset üyesi Baruch Uziel olmuştur. Konunun İsrail Parlamentosunda tartışılmasını takiben 1948'in Kasım'ında İsrail h¼k¼metine bu konuda hazırlanan bir ön rapor sunulmuştur. Bu raporda Uziel, İsrail Devleti'nin Ortadoğu coğrafyasındaki hassas ve kırılgan jeopolitik durumuna dikkate ¼ekmiř ve bu ¼lkenin g¼venlik yapısının g¼çlendirilmesi i¼in neler yapılması gerektiğine dair önerileri İsrail y¼netiminin dikkatine sunmuştur. Raporun sonu¼ kısmında İsrail i¼in en b¼y¼k tehdidin Arap Birliği olduğu ifade edilmiş, bu birliğe karşı koymak i¼in İsrail'in Ortadoğu ve ¼evresinde kendisi ile benzer tehdit algısını paylaşan devlet veya etnik gruplarla iş birliğine gitmesinin bir zaruret ve o d¼nem i¼in tek ¼ıkar yol olduğu ifade edilmiştir. Oluşturacak bu ¼evre ve azınlık ittifakının Suriye'deki Aleviler, L¼bnan'daki Maruniler, T¼rkler, Yunanlılar, Ermeniler, K¼rtler, S¼ryaniler, İranlıların doğal m¼ttefiki olacaktır. Kurulacak bu ittifakla Ortadoğu'da Araplara karşı bir blok ortaya ¼ıkacaktır. Uziel'in planını uygulanabilir bulan İsrail y¼netimi, planın etkisini arttırmak i¼in kapsamının genişletilmesini istemiş; bu talep üzerine ¼evresel Pakt'ın kapsamına 1958 yılında Sudan ve Etiyopya da eklenmiştir.³⁴

İsrail a¼ısından bu ittifakın kurulması hayati önemde olmuştur. Türkiye, İran'la birlikte David Ben-Gurion'un “*Arap Olmayan Devletlerle İşbirliğini Geliştirme Stratejisi*”nin

³²Dietrich Jung ve Wolfgang Piccoli, *Turkey at a Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle East*, St. Martin's Press, New York 2001, s. 42.

³³ ¼. Erhan, a.g.m. , s. 35

³⁴ A. Baş, a.g.m. , s. 22.

kuzeydeki en önemli ayaklarından biridir. İsrail, Türkiye ile Çevresel Strateji kapsamında ilişkilerini geliştirmesi halinde:

- a. Ortadoğu'da içine düştüğü yalnızlık ve izolasyondan kurtulacak,
- b. Arap devletlerine karşı denge kurabilecek,
- c. Batı ile daha sıkı stratejik ilişkiler geliştirebilecektir. Bu son madde sadece İsrail'in değil, Arap Devletleri'nin hasmane tutumları sebebiyle Türkiye'nin de yararına olduğu için Adnan Menderes iki ülke arasındaki görüş ayrılıklarını bir kenara bırakmış ve İsrail'le Çevresel Pakt kapsamında bir dizi anlaşmaya imza atmıştır.³⁵

Türkiye ayrıca Ortadoğu'da Müslüman olmakla beraber demokratik sistemle idare edilen, Arap olmayan ve İsrail'le de iyi ilişkiler geliştiren sayılı ülkelerden biri idi.³⁶ Buna ek olarak Türkiye, İsrail'in askeri atışe bulundurduğu dört ülkeden de biri idi. Diğer üç ülke ise İngiltere, Fransa ve ABD idi.

İsrail açısından Türkiye'nin önemi dâhil olduğu bazı askeri ve ticari ittifaklar sebebiyle daha da artmıştır. Türkiye, İsrail'in kendisini Batı'ya yakınlaştıracığını düşünmüştür ama tam aksi olarak anlaşma sayesinde İsrail resmen ittifaka girmeden Batı dünyasına yakınlaşma fırsatı bulmuştur.³⁷ 1954 yılı itibarıyla Türkiye üç ayrı askeri pakta üyedir. Bunlar sırasıyla; NATO, Balkan Paktı (*Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte*) ve Pakistan'la ikili askeri ittifak'tır.³⁸ Bunlardan Balkan Paktı İsrail açısından özellikle önemli olmuştur. Bu yüzden İsrail, eline geçen her fırsatta, Balkan Paktı'na üye olmaya çalışmıştır ama isteğinde başarılı olamamıştır çünkü paktın üyelerinden Yunanistan ve Yugoslavya Arap Dünyası ile iyi ilişkileri vardır ve kurulan iyi ilişkileri İsrail için feda etmek istememişlerdir. Ancak yine de İsrail her fırsatta Yunanistan'la uzlaşmaya çalışmıştır³⁹ fakat başarılı olamamıştır. Yunanistan'ın İsrail'e karşı soğuk tutumu İsrail'in uluslararası arenada bir aktör olarak ortaya

³⁵ O. Bengio, *a.g.e.*, s. 40.

³⁶ "Türkiye, Ortadoğu gibi önemli bölgede Arap olmayan Müslüman ülkelerden biridir." J. M. Codispoti, *a.g.e.*, s. 6.

³⁷ J. M. Codispoti, *a.g.e.*, s. 6.

³⁸ "Türkiye ve Pakistan 2 Nisan 1954'te bir işbirliği anlaşması imzalamıştır." Naved Ahmad, "Pakistan-Turkey Relations", *Pakistan Horizon*, C. 34, S. 1, 1981, s. 109.

³⁹ "... Ben Gurion, Yunanistan'la ittifakın İsrail'in güvenliği açısından olmazsa olmaz bir zorunluluk olduğunu fark etmiştir." J. M. Codispoti, *a.g.e.*, 4.

çıkacağı ilk andan beri var olmuştur. Yunanistan Türkiye gibi 1947'deki oylamada İsrail aleyhine oy kullanmıştır.⁴⁰ Bir yıl sonra 1955 yılında Türkiye, dâhil olduğu ittifaklar listesine, daha başından sorunlu olarak doğsa da işleyen, Bağdat Paktı'nı⁴¹ da eklemiştir.⁴² Bağdat Paktı'nın ortaya çıkmasında ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in büyük desteği olmuştur. Kurulan Pakt'a 5 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan, 23 Ekim 1955'te İran katılmıştır. ABD, Arap-İsrail çatışmasının olduğu bir zamanda Pakt'a katılarak, gerek Arap Devletleri'nin gerekse İsrail'in tepkisini çekmek istememiş, bu yüzden de Pakt'a üye olmamış, onun yerine dışarıdan destek vermekle yetinmiştir.⁴³ Türkiye 20. Yüzyıl'ın başında yaşadığı Birinci Dünya Savaşı tecrübesi ile kendisini istikrarsız ve güvenilmez gördüğü Ortadoğu'dan mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışmıştır. Türkiye'nin dış politika yöneliminde alternatif bir seçenek olarak gördüğü Batı Dünyası ile yakınlaşma çabası İsrail'i oldukça memnun etmiştir. Ama bunun yanında Türkiye'nin Doğu'ya açılma girişimleri de İsrail açısından dikkatle takip edilmesi gereken girişimler olmuştur. Türkiye'nin Pakistan ve Irak'la Batı yanlısı ittifaklar kurması ve Balkan Paktı'nda etkin olması İsrail'in bölgedeki güvenliğinin artması anlamına gelmekteydi. Bu yüzden İsrail, Türkiye'nin Doğu ile kurduğu ilişkileri yakından izlemiştir. O dönemde Türkiye'nin Pakistan'la kurduğu ittifak İsrail için fazla bir şey ifade etmiyordu ama Irak'la kurulan ittifak İsrail açısından oldukça önemli olmuştur. Çünkü Arap olan Irak'la ortaya çıkacak bir yakınlaşma Türkiye'nin Arap Dünyası ile yakınlaşması ile sonuçlanırsa, İsrail'in Çevresel Stratejisi zaafa uğrayacaktı. Öyle ki bu ihtimali değerlendiren İsrail Dışişleri Bakanlığı Araştırma Bölümü İsrail'le Irak arasında çıkacak bir gerginlik veya savaş durumunda Türkiye'nin Arapları destekleyebileceğini de ihtimal dâhilinde görmüştür. Bu duruma örnek olarak da Türkiye'nin Cezayir Bağımsızlık

⁴⁰ J. M. Codispoti, *a.g.e.*, s. 4

⁴¹ "24 Şubat 1955'te Türk Başbakanı Adnan Menderes'le Irak Başbakanı Nuri el-Said ve iki ülkenin Dışişleri Bakanları Irak'ın başkenti Bağdat'ta daha sonra şehrin ismiyle anılacak olan Karşılıklı İşbirliği Anlaşmasına imza attılar... Pakta Ortadoğu'da bölgenin barışı için uğraşan veya Arap Birliği üyesi olan tüm ülkeler katılabilecekti..." Anlaşmanın tıpkıbasımı için bkz. Stanley John Haberman, "The Iraq Development Board: Administration and Program (Economic Review)", *Middle East Journal*, C. 9, S. 2, Bahar 1955, s. 177-178.

Bağdat Paktı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Haluk Ülman (Ed.), *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, 1919-1965*, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Dış Münasebetler Enstitüsü, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara 1968, s. 221-236; Kemal H. Karpat, *Turkish and Arab-Israeli Relations: Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950-1974*, E. J. Brill, Leiden 1975, s. 123 ve 125. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Soysal, "Bağdat Paktı", *Bellekten*, C. 55, S. 212, Nisan 1991, s.179-238.

⁴² Ferenc A. Vali göre ise Ortadoğu'ya istikrar getirmesi beklenen Bağdat Paktı Sovyetler Birliğini kıskırtarak 1955'lerden itibaren bölge işlerine karışmasına neden oldu. Vefa Kurban, "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 28, 2014, s. 260.

⁴³ Abdullah Urul, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 63.

Savaşına olan desteğini gösterilmiştir.⁴⁴ İsrail'in korkusu Bağdat Paktı sayesinde Arap ve İslam Dñnyası ile güçlenecek olan ilişkilerinin Türkiye'yi seküler, Batı yanlısı yaklaşımından uzaklaştırmasıdır. Böyle bir şey sonucunda Türkiye olası bir kriz esnasında İsrail'e karşı Araplara destek dahi verme ihtimali mevcuttur.⁴⁵ Bu yüzden İsrail Bağdat Paktı'ndan hiçbir zaman memnun olmamıştır.⁴⁶ Süveyş Krizi ve sonrasında izlediği saldırgan tutum nedeniyle İsrail uluslararası arenada oldukça yalnızlaşmıştır. Ayrıca Kriz esnasında İngiltere ve Fransa ile yapmaya çalıştığı oldubitti ABD'ni oldukça kızdırmıştır. İşte İsrail içine düştüğü bu yalnızlıktan kurtulabilmek ve kendisine uluslararası ilişkilerde yeni bir perspektif sağlayabilmek için Türkiye'yi kendi yanına çekmek istemiş ve onu kaybetmemek için elinden geleni yapmıştır. O yıllarda Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin her geçen gün artan etkisi, yine Sovyetler Birliği'nin İsrail de dâhil olmak üzere, Arap ÷lkelerine Çekoslovakya üzerinden silah satışı yapması ve bölgedeki güç dengesini bozma ihtimali, Nasır'ın otoritesini bölgede kurumsallaştırma girişimleri, 1 şubat 1958'de Suriye ve Mısır'ın ortak bir devlet kurma (*Birleşik Arap Cumhuriyeti-BAC*) girişimi sonucu oluşan siyasi ortam Ben-Gurion başta olmak üzere İsrail'li devlet adamlarının zihnindeki Türkiye'nin elden kaçırılmaması gerektiği düşüncesini daha güçlendirmiştir. Bu amaçla Ben-Gurion 29 Ağustos 1958'de gizli bir anlaşma imzalama ümidiyle Ankara'ya gizli bir ziyarette bulunmuş ve ziyaret sonucunda ise 10 yıl kadar süren ikna çalışmalardan sonra da istediğini elde etmiştir.

Anlaşmanın mimarlarından ve süreci yöneten önemli isimlerden biri de dönemin İsrail Dışışleri Bakanı Golda Meir'di. Meir Irak'taki hükümet darbesi gerçekteşmeden önce 1958 yılı Baharında Türkiye'ye gizli tutulan bir ziyarette bulunmuş ve Marmara Denizi'nde bir teknede Fatin Rüştü Zorlu ile gizli bir görüşme yapmıştır.⁴⁷ Irak'ta gerçekteşen darbeden sonra Türk devlet yetkilileri ile olan temaslarına hız veren Meir, 2 Ağustos 1958'de Paris'e giderken uğradığı Zürih'te Türk Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile bir kez daha gizli bir

---

⁴⁴ A. Nachmani, *a.g.e.* , s. 74.

⁴⁵ J. M. Codispoti, *a.g.e.* , s. 3.

⁴⁶ "Türkiye'yi, İsrail ile bir ittifaka ikna etmek kolay olmamıştır. İsrail tarafına göre bu süreçte en büyük engel Bağdat Paktı olmuştur. Kurulacak ittifak ilişkisi ile Türkiye'nin Bağdat Paktı'ndaki üyeliğine zarar verecek herhangi bir girişim içinde olunmayacağına, İsrail'in Ankara'daki Askeri Ataşesi dâhil, pek çok İsraili yetkili tarafından teminat verilmiştir. Bu teminat beyanlarına rağmen İsrail'in Ankara'daki Maslahatgüzarı Moshe Alon, 1955'te imzalanan Bağdat Paktı'nın Türkiye- İsrail ilişkilerini bozduğunu düşünmeye devam etmiştir. Alon'a göre Menderes, Bağdat Paktı'na kendisini Ortadoğu bölgesinin lideri yapacağına inandığı için gönülden bağlanmıştır." O. Bengi, *a.g.e.* , s. 63.

⁴⁷ O. Bengio, *a.g.e.* , s. 72.

görüşme yapmıştır.⁴⁸ İki ülke arasında cereyan eden bu gizli görüşme talepleri çoğunlukla İsrail tarafından gelmiştir. Ancak Irak'ta 1958 yılında meydana gelen darbeden sonra Türkiye de, İsrail'in istihbarat toplama imkânlarından faydalanabilmek ve Ortadoğu'daki gelişmelerden daha fazla haberdar olabilmek için görüşme talebinde bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki artan etkisi sebebiyle tehditlerin ve belirsizliğin arttığı bu ortamda iki ülke ittifak çalışmalarını hızlandırmıştır.⁴⁹ Yapılan ön görüşmeleri takiben iki taraf anlaşmanın imzalanması için 28 Ağustos 1958'de İsrail Başbakanı Ben-Gurion'un Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında anlaşma masasına oturmuştur. Ben- Gurion da adet olduğu üzere, gizlice Türkiye'ye gelmiş ve taraflar arasında yapılan görüşmeye birkaç general, Türk Dışişleri Bakanı ve iki ülkenin Başbakanları katılmıştır. Gizliliğin korunması adına görüşmenin yapıldığı salona garson dahi alınmamıştır.⁵⁰ Ankara'da yapılan bu görüşme ve anlaşmanın maddeleri ve detayları gizli tutulmuş, kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

Ankara'da yapılan bu toplantının görünürdeki sebebi kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için yapılması planlanan ortak girişimlerdir. Görüşmede askeri ve istihbari konulara ek olarak, özellikle iki ülke arasında siyasi koordinasyonun nasıl sağlanacağı konusu konuşulmuştur. Siyasi koordinasyon sağlanması ile irtibatlı olarak taraflar arasında istihbarat paylaşımının temini, yine bölgede yaşanan olaylar karşısında askeri ve politik işbirliği sağlanması ile karşılıklı danışma zemini oluşturmaları da görüşmede ele alınan konular arasında yer almıştır.⁵¹ Toplantılar Türkiye'nin talebi üzerine tam bir gizlilik içinde yürütülmüştür. Türkiye, görüşmeler sonrasında İsrail'le önce diplomatik temsil seviyesini yükseltme, daha sonra da ekonomik ilişkileri geliştirme ve politik işbirliğini imkânlarını arttırma kararı almıştır.⁵² Ancak bu anlaşma iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmekten ziyade Orta Doğu'da, Arapların etkinliğini sınırlamak için Türkiye İsrail arasında yapılan bir anlaşma olarak kalmıştır.

İsraili araştırmacı Ofra Bengio'ya göre Türkiye'nin İsrail'le bir ittifaka razı olmasının ardındaki sebeplerin en önemli olanları şunlardır:

Irak'ın ve Arap Devletleri'nin 1957 yılında Kıbrıs konusunda B.M.'de yapılan oylamada Türkiye aleyhine oy kullanması,

⁴⁸ Meron Medzini, *Golda Meir A Political Biography*, De Gruyter, Boston 2017, s.347.

⁴⁹ O. Bengio, *a.g.e.*, s. 72.

⁵⁰ A. Baş, *a.g.m.*, 31.

⁵¹ M. Medzini, *a.g.e.*, 347.

⁵² Orna Almog, *Britain, Israel and the United States, 1955-1958: Beyond Suez*, Frank Cass, Londra 2002, s. 200.

Suriye ve Mısır'ın 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında tek bir devlet çatısı altında biraraya gelme girişimi,

3. 1958 yılında yaşanan darbe sonucunda Irak'ta monarşinin devrilmesi.⁵³

Süveyş Krizi patlak verdiğinde Mısır Irak'ı Bağdat Paktı'na katılması ve Ortadoğu'da kötü bir emperyal geçmişı olan İngiltere ile müttefik olması sebeplerinden dolayı eleştirmiştir. Mısır'ın bu eleştirileri de Irak'ın Türkiye'yi sıkıştırmasına sebep olmuştur. Artan baskı üzerine Türkiye İsrail'den Büyükelçisini geri çekmek zorunda kalmıştır. Çünkü bu yıllarda Türkiye'nin önceliği Ortadoğu'da Komünist yayılmasının önlenmesi için bir cephe oluşturabilmektir. Bağdat Paktı bu cephenin oluşturulmasında önemli bir adımdır. Bu yüzden Bağdat Paktı'nın işlevselliğini kaybetmemesi gerekmektedir. Ancak 1958 yılında meydana gelen darbeden sonra Irak Bağdat Paktı'ndan çekilmiş, bunun sonucunda da Bağdat Paktı dağılmıştır. Tüm bu sayılanlar yüzünden kendisini yalnız ve tehdit altında hisseden Türkiye İsrail'in ittifak teklifini kabul etmiştir.⁵⁴ Türkiye sadece İsrail'le ittifakı yeterli bulmamış, buna ek olarak güvenliğini sağlayabilmek için İsrail ve İran'la "Trident" adıyla bilinen istihbarat paylaşımı girişimini de oluşturmuştur.⁵⁵ Türkiye ile İsrail arasındaki görüşmelerin yürütülmesinde Adnan Menderes'in Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu önemli bir rol oynamış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.⁵⁶

Ankara'nın İsrail'le gizli bir anlaşma imzalamasının ardındaki diğer önemli etkenler ise: Ortadoğu'daki değişen dengeler, Moskova'nın Türkiye'yi yıpratma girişimleri ve 1950'li yılların ikinci yarısında Türkiye'yi etkileyen ekonomik krizdir. Türkiye, o yıllarda da, 1990'larda olduğu gibi, İsrail'le Amerika'nın (*Süveyş Krizi ve sonrasında yaşananlara rağmen*) ikili ilişkilerinin oldukça iyi olduğunu ve kendisinin de bu yakın ilişkiden fayda

⁵³ O. Bengio, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁴ O. Bengio, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁵ Michael B. Bishku, "How Has Turkey Viewed Israel", *Israel Affairs*, C. 12, S. 1, 2006, s. 177-194. ; Süha Bölükbaşı, "Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View", *Journal of Palestine Studies*, C. 29, S. 1, İlkbahar 1999, s. 21-35; Ayrıca bkz. William Hale, *Turkish Foreign Policy: 1774-2000*, Frank Cass, Londra 2000; M. Hakan Yavuz ve Mujeeb R. Khan, "Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israeli Conflict: Duality and the Development 1950-1991", *Arab Studies Quarterly*, C. 14, S. 4, Sonbahar 1992, s. 69-94.

"Görüşmeler sonrası kod adı 'Trident' olan ve Türkiye ile İsrail arasında istihbarat paylaşımını içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Türk İstihbaratı, Milli Amele Hizmeti ile İsrail istihbaratı MOSSAD arasında iş birliğini öngören bu anlaşma çerçevesinde MOSSAD, Türk istihbaratına, istihbarata karşı koyma ve haber almada kullanılan aygıtlar konusunda teknik destek vermiştir." Ç. Erhan, *a.g.m.*, s. 34; Roger Louis ve Roger Owen, (ed.), *A Revolutionary Year The Middle East in 1958*, Tauris Publishers, Londra 2002, s. 267.

1977 yılı 28 Şubat tarihli The Jerusalem Post gazetesinde konu ile ilgili daha sonra çıkan bir yazıda gizli olan bu anlaşmanın hedefinin Nasır'ı devirmek ve Orta Doğu'da Sovyetler Birliği yayılcılığını durdurmak olduğunu yazılmıştır. The Jerusalem Post, 28 Şubat 1977.

⁵⁶ A. Baş, *a.g.m.*, s. 32.

sağlayabileceğini düşünmüştür.⁵⁷ İngiltere'nin Ortadoğu'yu tahliye etmesi ve 1957 Ocak ayında ABD'nin Eisenhower Doktrinini ilan etmesi Ankara'ya ve tüm dünyaya bölgede söz sahibi olmak isteyen olan yeni Batılı gücün ABD olacağını göstermiştir. Bu yüzden de Ortadoğu'da izole olmuş ve Sovyet tehdidi ile karşı karşıya olan Türkiye'nin önünde tek çıkar yol olarak ABD ile ilişkilerini güçlendirmek kalmıştır.

Bu sayılanlara ek olarak, daha önemlisi, 1956'da Türkiye'deki siyasi sistem de değişim geçirmektedir. Bunun sonucunda ise Demokrat Parti iç ve dış siyasette sıkıntılı bir döneme girmiştir. ABD, dönemin Başbakanı Menderes'in yapılan yardımların yanlış yerlerde ve şekillerde kullandığını iddia etmiş ve onu sert bir dille eleştirmiştir. Bu yüzden de Türkiye'nin yeni yardım isteklerine olumlu yanıt vermemiştir. Ankara da ihtiyacı olan teknik ve ekonomik yardımı ve desteği alabilmek için İsrail'i ve ABD'deki Yahudi Lobisi'ni baskı aracı olarak kullanmayı planlamıştır. Türkiye bu sayede ABD yönetimi ve Kongre'deki muhalefeti aşabilecektir, en azından inancı o yöndedir.⁵⁸ Türkiye-SSCB ilişkileri, her ne kadar SSCB İkinci Dünya Savaşı sonrasında öne sürdüğü Doğu Anadolu'da toprak talebi, Boğazlarda askeri üs isteği vb. geri çekmiş olsa da,⁵⁹ halen bozuktur. SSCB, Türkiye'nin güvenini kazanamamıştır ve ikili ilişkiler Türkiye'de artan ABD askeri mevcudiyeti yüzünden yeni bir gerginlik dönemine girmiştir. Yine bu dönemde Türkiye gerginleşen ikili ilişkiler sebebiyle Suriye'ye müdahale etmeyi planlamaktadır.⁶⁰ SSCB, Türkiye'nin Suriye'ye müdahale etmesini engellemek ve Ortadoğu'daki müttefiklerinden birini kaybetmemek için Kafkaslara asker kaydırmış ve gerginliği tırmandırmıştır. SSCB aynı şeyi Temmuz 1958'de de tekrarlamıştır. SSCB'nin bu sefer ki iddiası ise Türkiye'nin Irak'a müdahaleye hazırlığında olmasıdır. Bu dönemde Irak'ta General Abdülkerim Kasım önderliğinde bir darbe yapılmış ve

⁵⁷ A. Nachmani, *a.g.e.*, s. 75.

⁵⁸ A. Nachmani, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁹ "1945 yılı Mart ayında SSCB Türkiye ile SSCB arasında 1925 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının yenilenmesi teklifine 2 ay gecikmeli olarak cevap vermiştir. SSCB Türkiye ile iyi ilişkilerin devam edebilmesi için aşağıda sayılan isteklerinin yerine getirilmesini şart koşmuştur:

- a. Kars ve Ardahan'ın SSCB'ne geri verilmesi,
- b. SSCB'ne Boğazlarda askeri üs verilmesi,
- c. 1936 tarihli Montreux Boğazlar sözleşmesinin revize edilmesi,

Türkiye SSCB'nin bu isteklerin reddetmiş ve SSCB karşı ayakta kalabilmek için ABD'nin desteğini sağlamak için çalışmaya başlamıştır." Necmeddin Sadak, "Turkey Faces the Soviets", *Foreign Affairs*, C. 27, S. 3, Nisan 1949, s. 458-459; Ayrıca bkz. Selim Deringil, *Turkish Foreign Policy During the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, s. 179-180.

⁶⁰ Türkiye'nin 1957 yılında Suriye sınırına yığınak yapması hakkında daha fazla bilgi için bkz. H. Ülman, *a.g.e.*, s. 253-263. Ayrıca bkz. David Kushner, "Conflict and Accommodation in Turkish-Syrian Relations", *Syria Under Assad: Domestic Constraints and Regional Risks* içinde (ed. Moshe Ma'oz ve Avner Yaniv), St. Martin's Press, New York 1986, s. 85-86.

Batı yanlısı Monarşi devrilmiştir. Darbe sonrasında Irak Bağdat Paketi'ndan çıktığını ilan etmesi ise Ortadoğu'daki tüm dengeler temelinden sarsmıştır. Bunun üzerine Türkiye kendi güvenliğini sağlamak için her şeyi göze almıştır, buna Irak'a müdahale de dâhildir. Ama Türkiye'nin bu girişimini ABD durdurmuştur çünkü SSCB Türkiye sınırına 24 Tümen asker yığmıştır. Yine Lübnan'da da eş zamanlı olarak Nasır yanlısı grupların çıkardığı çatışmalar ABD'nin tüm dikkatini buraya çekmiştir. Bu yüzden ABD Ortadoğu'da iyice hassaslaşan durumu daha da gerginleştirmemesi için Türkiye'yi frenlemiştir.⁶¹

Türkiye'nin ABD ve İsrail'le olan ilişkileri iyileşip, bunun sonucunda bu ülkeler nezdindeki kredisinin artması, Eisenhower Doktrini'nin Ortadoğu'daki uygulamalarına destek vermesi, 1957'de Suriye, 1958 yılında Irak'a karşı takındığı tavır ve Lübnan Krizi sırasında Adana'daki İncirlik askeri üssünü ABD'nin kullanımına açması Arap Dünyası'nın tüm husumetini üzerine çekmesine sebep olmuştur.⁶² Tüm bu gelişmeleri yakından takip eden Ben-Gurion ve İsrail yönetimi yine de çevresel stratejisindeki zayıf halka olarak Türkiye'yi görmüş ve durumu endişe ile takip etmiştir.⁶³ Çünkü İsrail yönetimine göre her ne kadar ittifak yapılmaya mecbur kalınsa da, Türkiye'nin ne yapacağını kestirmek zordur ve ülke her an farklı bir arayışa girişebilme ihtimali vardır. Benzer endişeyi İsrail'in ilk Türkiye Büyükelçisi olan Maurice Fisher de paylaşmaktadır. Bu endişesini: *“Türkiye ile ilişkilerimiz oldukça iyi... Ama bu ilişkiler bir gecede bozulabilir”* sözleriyle ifade etmiştir.⁶⁴ Yine de ilişkilerin geliştirilmesi için karşılıklı olarak adımlar atılmaya devam edilmiştir. Geliştirilen işbirliği çerçevesinde İsrail Türkiye'ye, İran'dan Türkiye'ye uzanan petrol boru hattının inşasında yardımcı olmuş; teknoloji ve bilgi transferi sağlamıştır. Buna ek olarak İsrail, Türkiye'ye tarım ve sanayi konusunda da yardımcı olmuştur.⁶⁵ Yine Askeri teçhizat ve ileri teknoloji alanlarında da işbirliğine gidilmiştir. 1953 yılından sonra iki ülke ilişkilerinin ticaret alanında da gelişmesi üzerine İsraili inşaat şirketleri de Türkiye'nin altyapısını geliştirmek

---

⁶¹ A. Baş, a.g.m. , s. 29.

⁶² “Türkiye'nin Arap Dünyası'nda düşmandan yana sıkıntısı yoktur: 1956 Süveyş Krizi sırasında Türkiye'nin İngiltere'ye olan desteğini Mısır kendi egemenliğine bir saldırı olarak kabul etmiştir. Suriye 1938'te Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kendine ihanet ve hakkının gaspı olarak algılamıştır. Irak ise Türkiye'nin sekülerliği, Batı yanlısı politikaları ve İsrail'le olan ilişkilerini İslam'a karşı bir meydan okuma olarak görmüştür.” J. M. Codispoti, a.g.e. , s. 4.

⁶³ A. Baş, a.g.m. , s. 29.

⁶⁴ A. Nachmani, a.g.e. , s. 51.

⁶⁵ “İsrail, Türk sanayisi ve tarımının gelişmesine ve İran-Türkiye petrol boru hattının inşasına yardımcı olmuştur.” J. M. Codispoti, a.g.e. , s. 6.

için çalışmalara katılmışlardır.⁶⁶ Bu faaliyetler için gereken koordinasyon Cenevre’de yapılan gizli görüşmeler ve iki ÷lke tarafından kararlaştırılan şehirler ve uluslararası kuruluşlarda yapılan iştişarelerle sağlanmıştır. İsrail Türkiye’ye gereken desteği vermeyi kabul etmiştir, karşılığında ise Kıbrıs’ta Arap ÷lkelerini izlemesine imkân verecek bir istasyon kurmasına izin verilmesini talep etmiş ve bu işteğini de gerçekteşirmiştir.⁶⁷

---

⁶⁶ J. M. Codispoti, *a.g.e.* , s. 2.

⁶⁷ A. Nachmani, *a.g.e.* , s. 75.

Sonuç

Türkiye ile İsrail arasındaki ittifak resmi olarak 8 yıl kadar sürmüştür.⁶⁸ İsrail bölgedeki yalnızlığına son vermek, meşruiyet kazanmak, Arap komşularından korunmak gibi stratejik gerekçeler ile masaya otururken, Türkiye meseleye stratejik değil daha ziyade taktiksel açıdan yaklaşmıştır. O dönemde Türk sivil ve askeri bürokrasi içindeki önemli bir kesim Türkiye'nin Orta Doğu'da Arap milliyetçiliğini sınırlandırabilmesi için İsrail ile stratejik işbirliği gidilmesi gerektiğine inanmıştır. Ancak yine de Türk Devleti ve hükümeti bu işbirliğine stratejik ihtiyaçlardan ziyade taktiksel ihtiyaçlar açısından yaklaşmıştır. Türkiye, ittifakın Arap ülkeleri ve Kıbrıs gibi konulardaki etkilerine de dikkate etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden İsrail tarafı kurulan ittifakın açık olarak yürütülmesini isterken Türkiye tarafı gizli kalmasından yana olmuştur. Bu nüans farkı da ittifakın problemlili alanlarından birini oluşturmuştur. İsrail, ittifakı Arap Dünyasını baskı altına almak için isterken, Türkiye Ortadoğu'nun tepkisinin hepsini göğüslemek istememiştir. Bu kapsamda İsrail kamuoyu Türkiye ile yapılan ittifaka tam destek verirken Türkiye hükümeti, taşradaki İsrail karşıtı düşünceleri her zaman hesaba katmak zorunda kalmıştır.⁶⁹ Bu sebepten dolayı, tarafların istekliliklerine rağmen, 1958 Antlaşmasının çoğu maddesi hayata geçirilememiştir. Bir süre sonra da Ortadoğu'da Türkiye-İsrail ittifakı ortaya çıkaran bölgesel ve uluslararası gelişmelerin çoğu değişmiş veya ortadan kalkmıştır.⁷⁰ Bu yüzden Türkiye'nin İsrail'le olan ticari ve diplomatik ilişkileri hızla gerilemiştir. 1960 yılı 27 Mayıs'ında Demokrat Parti'nin askeri bir darbe ile devrilmesi ve Ortadoğu'ya yönelik Komünist tehdidin kısmen azalması, Türkiye'de iktidara yeni gelen idarenin de bakış açısı sebebiyle, Ortadoğu'ya yönelik yeni bir politika izlemesini imkânı doğurmuştur. 1960 Küba Füze Krizi ve 1964 Johnson Mektubu gibi ABD ile olan ilişkileri gözden geçirilmesine sebep olan güven bunalımları yüzünden Türkiye, ABD ve NATO'ya daha az bağımlı olmasını sağlayacak dış politika arayışlarına girmiştir. Küba Füze Krizi'ni ABD Türkiye'den taviz vererek çözünce Türk dış politika

---

⁶⁸ A. Baş, a.g.m. , 35.

⁶⁹ O. Bengio, a.g.e. , s.76.

⁷⁰ "1961 yılında Türkiye ve İsrail'in bir araya getiren en önemli etkenlerden birisi olan Suriye ve Mısır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti projesi dağılmıştır." Kenan Şahin ve Çağla Mavruk Cavlak, "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 5, S. 16, 2018, s. 166.

yapıcıları ABD'nin bu tutumunu not etme gereği duymuşlardır. 1964 Kıbrıs Olayları ve sonrasında gelen Johnson Mektubu ise ABD'ne olan güvensizliği perçinlemiştir.⁷¹ Bu yüzden Türkiye Araplarla 1960'lı yılların başlarında yeniden irtibat kurmaya çalışmıştır. Bu yeni dış politika yaklaşımı ve arayışının dışa vurumu ise Türkiye'nin Filistin Davasına olan desteğidir. Kıbrıs görüşmelerinden ve yapılan anlaşmalardan sonra Türkiye kendisine uluslararası alanda destek arayışına girmiştir. Yapılan rasyonel değerlendirmelere göre Filistin konusunda Araplara destek sağlanırsa Araplar da Türkiye'ye Kıbrıs konusunda destek verebilirdi.⁷² Batı'nın güvenilirliğinin Kıbrıs konusu yüzünden sarsılması üzerine kendini yalnız ve izole olmuş hisseden Türkiye, hem Batı'yı hem de SSCB'ni dengeleyebilmek için Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaşma arayışlarına girişmiş ve bu yakınlaşmayı destekleyecek çok boyutlu bir dış politika takip etmeye karar vermiştir.⁷³ Bunun Ortadoğu'ya öncelikli yansımaları ise Türkiye'nin İsrail'le durgunlaşmış olan ilişkilerinin daha da gerilemesi şeklinde olmuştur.⁷⁴ 1958 Anlaşması sonrasında Türkiye-İsrail ilişkileri 1958-1966 yılları arasında işbirliği şeklinde devam etmiştir. Türkiye ile İsrail arasındaki stratejik ittifak 1967'deki savaşta Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasında tarafsızlık siyasetini bir kenara bırakarak açık bir şekilde İsrail ile savaşlarında Arap ülkelerini desteklediğini belirtmesine kadar da devam etmiştir.⁷⁵ Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler özellikle Kıbrıs sorununda Arap ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan Türkiye'nin Arap ülkelerine yaklaşması ile 1960'ların ikinci yarısından itibaren zayıflamış ve 1967'deki Altıgün Savaşı sonrasında durma noktasına gelmiştir.⁷⁶ Ortadoğu'daki Arap-İsrail anlaşmazlığı ve Filistin Sorununa tarafsız yaklaşmaya çalışan Türkiye objektif olabilmek için elinden geleni yapmıştır. Bu kapsamda Filistinlilere destek sağlarken İsrail'le olan ilişkilerini de sürdürmeye çalışmıştır.⁷⁷ Ancak halk arasındaki

---

⁷¹ P. Robins, *a.g.e.*, s. 78.

⁷² J. M. Codispoti, *a.g.e.*, s. 7.

⁷³ Bilge Criss ve Pınar Bilgin, "Turkish Foreign Policy Toward Middle East", *Middle East Review of International Affairs-MERIA*, C. 1, N. 1, Ocak 1997, <http://www.rubincenter.org/1997/01/criss-and-bilgin-1997-01-03/>, (20.06.2018).

⁷⁴ Daha fazla bilgi için bkz. A. Makovsky, *a.g.m.*, s. 147-170.

⁷⁵ A. Nachmani, *a.g.e.*, s. 69-70.

⁷⁶ Ç. Erhan, *a.g.m.*, s. 34

⁷⁷ Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus, The Foreign Policy of Turkey*, Johns Hopkins Press, Baltimore 1971, s. 308.

"1973 Ramazan Savaşı sırasında Türkiye, İsrail'i desteklememiş; uyguladığı diplomasi ile tarafsız kalmayı tercih etmiş ve İsraililerle Araplar arasında denge kurmaya çalışmıştır. Örnekle açıklamak gerekirse; hem sınırların değişmezliğine atıfta bulunarak İsrail'den toprak talebine karşı çıkmış hem de B.M. Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararına destek vererek Arap ülkelerine olan sempatisini göstermeye çalışmıştır." Daha fazla bilgi için bkz. P. Robins, *a.g.e.*, s. 78.

tabiri ile “Ne İsa’ya ne de Musa’ya yaranabilmiştir.” 1973 Ramazan Savaşı sonrasında yaşanan Petrol Krizi ise Türkiye’yi Arap Ülkelerine daha da yakınlaşmaya mecbur bırakmıştır. Ülkenin kötüleşen iktisadi yapısı,⁷⁸ Kıbrıs Barış Harekâtı ve buna uluslararası arenada destek bulma zorunluluğu da Ortadoğu’ya olan yakınlaşmayı hızlandırmıştır.

---

⁷⁸ “Türkiye ekonomisi aşağıda sayılan sebeplerden dolayı oldukça sarsılmıştır:

- a. Artan petrol fiyatları,
- b. Hızlı nüfus artışı,
- c. Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasındaki ABD ambargosu sebebiyle artan savunma harcamaları,
- d. Avrupa’nın işçi ihtiyacının azalması.”

Kaynaklar

- AHMAD, N., “Pakistan-Turkey Relations”, *Pakistan Horizon*, C. 34, S. 1, 1981, s. 105-128.
- ALMOG, O., *Britain, Israel and the United States, 1955-1958: Beyond Suez*, Frank Cass, Londra 2002.
- ARMAOğLU, F., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul 2012.
- BAŞ, A., “1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, S.20, 2018, s. 17-39.
- BENGIO, O., *Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, (çev. Filiz Kaynak Dişkaya), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2009.
- BISHKU, M. B., “How Has Turkey Viewed Israel”, *Israel Affairs*, C. 12, S. 1, 2006, s. 177-194.
- BODUR, H., *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.
- BÖLÜKBAŞI, S., “Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View”, *Journal of Palestine Studies*, C. 29, S. 1, İlkbahar 1999, s. 21-35.
- CODISPOTI, J. M., *Star and Crescent, Turco-Israeli Partnership in a Tough Neighborhood*, Air War College, Maxwell Paper No: 22, Air University, Maxwell Airforce Base, Alabama Ağustos 2000.
- CRISS, B. ve BİLGİN, P., “Turkish Foreign Policy Toward Middle East”, *Middle East Review of International Affairs-MERIA*, C. 1, N. 1, Ocak 1997, <http://www.rubincenter.org/1997/01/criss-and-bilgin-1997-01-03/>, (20.06.2018).

DERİNGİL, S., *Turkish Foreign Policy During the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.

ERHAN, Ç. , “Hilal ve Sion Yıldızı Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü ve Bugününe Kısa Bir Bakış”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. 21 S. 202, Ağustos-Eylül 1997, s. 32-38.

HABERMAN, S. J., “The Iraq Development Board: Administration and Program (Economic Review)”, *Middle East Journal*, C. 9, S. 2, Bahar 1955, s. 179-186.

HALE, W., *Turkish Foreign Policy: 1774-2000*, Frank Cass, Londra 2000.

JUNG, D. ve Piccoli, W., *Turkey at a Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle East*, St. Martin’s Press, New York 2001.

KARPAT, K. H., *Turkish and Arab-Israeli Relations: Turkey’s Foreign Policy in Transition, 1950-1974*, E. J. Brill, Leiden 1975.

KILIÇ, A., *Turkey and the World*, Public Affairs Press, Washington 1959.

KURBAN, V., “1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 28, 2014, s. 253-282.

KUSHNER, D., “Conflict and Accommodation in Turkish-Syrian Relations”, *Syria Under Assad: Domestic Constraints and Regional Risks* (ed. Moshe Ma’oz ve Avner Yaniv), St. Martin’s Press, New York 1986, s. 85-86.

LOUIS, R. ve OWEN, R. (ed.), *A Revolutionary Year The Middle East in 1958*, Tauris Publishers, Londra 2002.

MAKOVSKY, A., “Israeli-Turkish Relations: A Turkish Periphery Strategy”, *Reluctant Neighbor: Turkey’s Role in the Middle East* (ed. Henry J. Barkey) USIP Press, Washington 1996, s. 147-170.

MEDZINI, M., *Golda Meir A Political Biography*, De Gruyter, Boston 2017.

MUFTI, M., “From Swamp to Backyard: The Middle East in Turkish Foreign Policy”, *The Middle East Enters the 21st. Century* içinde (ed. Robert O. Friedman), Florida University Press, Florida 2002, s. 80-110.

NACHMANI, A., *Israel, Turkey and Greece, Uneasy Relations in the Eastern Mediterranean*, Frank Cass, Londra 1987.

NEFF, D., *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East in 1956*, Amana Books, Vermont 1988.

ORAN, B., *Türk Dış Politikası*, C. I, İletişim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2012.

ÖZCAN, G., *Türkiye İsrail ilişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, İstanbul 2005.

PALMER, M., “The United Arab Republic An Assessment of its Failure”, *Middle East Journal*, C. 20, S. 1, Kış 1966, s. 50-67.

PARKER, G., *Cambridge Savaş Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2018.

PIPES, D., “A New Axis: The Emerging Turkish-Israeli Entente”, *National Interest*, Kış 1997-1998, s. 31-38.

ROBINS, P., *Turkey and Middle East*, Pinter, Londra 1991.

SADAK, N., “Turkey Faces the Soviets”, *Foreign Affairs*, C. 27, S. 3, Nisan 1949, s. 449-461.

SERBEST, B., “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 3, 2006, s. 401-424.

SOYSAL, İ., “Bağdat Paktı”, *Belleten*, C. 55, S. 212, Nisan 1991, s.179-238.

SÖNMEZOĞLU, F., *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

ŞAHİN, K. ve CAVLAK, Ç. M., “Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 5, S. 16, 2018, s. 152-174.

THE JERUSALEM POST, 28 Şubat 1977.

URUL, A., “Amerika Birleşik Devletleri’nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

ÜLMAN, H. (ed.), *İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, 1919-1965*, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Dış Münasebetler Enstitüsü, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, Ankara 1968.

VALI, F. A., *Bridge Across the Bosphorus, The Foreign Policy of Turkey*, Johns Hopkins Press, Baltimore 1971.

YAVUZ, M. H. ve KHAN, M. R., “Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israeli Conflict: Duality and the Development 1950-1991”, *Arab Studies Quarterly*, C. 14, S. 4, Sonbahar 1992, s. 69-94.